

בתשובה, ורוצים הם להתאגר ולהתנהג כמעשה הצדיקים¹⁶⁷⁹, והיתר זה אינו אלא למשך יוה"ב¹⁶⁸⁰. כמה נוסחאות להיתר זה: יש אומרים: בישיבה של מעלה — שבעולם העליון¹⁶⁸¹ — ובישיבה של מטה — בכל מקום שהיא קבועה¹⁶⁸² — אנו מתירים להתפלל לעבריינים¹⁶⁸³, ויש אומרים: על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירים להתפלל עם העבריינים¹⁶⁸⁴, ויש אומרים: בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירים כו' ¹⁶⁸⁵, ויש אומרים: על דעת המקום כו' בישיבה של מעלה כו' אנו מתירים כו' ¹⁶⁸⁶. יש אומרים: אנו מתירים את העבריינים¹⁶⁸⁷, ויש אומרים "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה מתירין כו"¹⁶⁸⁸, ואין אומרים "אנו מתירים", לפי שאין האמירה מתרת אותם אלא אנו מודיעים שבישיבה של מעלה ובישיבה של מטה התירו את הדבר¹⁶⁸⁹, ויש שכתבו לקיים המנהג לומר "אנו", שבאמירה זו אנו מתירים את העבריינים, והזכירו ישיבה של מעלה וישיבה של מטה לא מפני שהם מתירים, אלא שהם הסכימו שרשות בידנו להתיר¹⁶⁹⁰.

ההתרה להתפלל עם העבריינים, צריכים לומר אותה שלושה, כשאר התרת נדוי* וחרם*¹⁶⁹¹, ומצרפים לשליח צבור או לגדול העיר עוד שנים¹⁶⁹² חשובים מן הקהל¹⁶⁹³, ועומדים האחד מימינו והאחד משמאל¹⁶⁹⁴, ונהנו לאומרו שלוש פעמים¹⁶⁹⁵. ויש שכתבו שגדול העיר אומר את ההתרה¹⁶⁹⁶, ויש

1679 פרישה שם אות א; שעה"צ למ"כ שם ס"ק ד.
1680 מנהגי ר"א קלויזנר עמ' לג. 1681 אלה למטה ס' תריס ס"ק יו. 1682 ב"ח או"ח שם. 1683 אר"ח שם; כל בו שם. ועי' שלחן גבוה או"ח שם ב, שפי' שהעבריינים הם שצריכים היתר להתפלל עמו. 1684 ד"מ או"ח שם ס"ק ג, וכ"ה בכמה סדורים כ"י. 1685 תשב"ץ קטן שם; מנהגים דבי מהר"ם בר"ב שם; ס' המנהגים לר"א טירנא שם; מהר"ל שם; טוש"ע או"ח שם. ועי' ט"ז שם ס"ק ב שיש להקדים הסכמת הישיבות להסכמת הקהל, שהישיבות מסכימות לצרף דעת המקום לדעת הקהל להתיר. 1686 ב"י שם בשם תשב"ץ. ועי' קצה המטה למט"א שם אות כד, שכך נתפשט המנהג. 1687 שיירי כנה"ג שם הנה"ט ס"ק א בשם ר"ש סבע ושכך מנהגו, והכוונה שמתירים אותם מעבריינותם; מחזיק ברכה שם ס"ק א; יפה ללב שם ב שכ"ה בכל הסדורים; מועד לכל חי ס' יט אות י. 1688 צידה לדרך מאמר ד כלל ה פ"ז. 1689 ב"ח או"ח שם, וע"ש שמה שאומרים על דעת המקום, בא לומר שההיתר אינו אלא אם יחזרו בתשובה, ועי' ט"ז שם. 1690 א"ר שם ס"ק ד. ועי' מקור חיים שם ס"ק א, שאף לנוסחתנו אין בזה היתר מן הדיו, אלא אומרים כן כדי לעורר את העבריינים אולי יתנו לבם וישובו. ועי' שלחן גבוה שם ס"ק א וסדור כ"י במכתם לדוד (רמת גן תשל"ח) עמ' 206. ש"בישיבה" כו' הוא חלק מ"כל נדרי". 1691 ע"ע נדוי, א"ר או"ח ס' תריס ס"ק ד. 1692 מנהגים דבי מהר"ם עמ' 53; ד"מ או"ח שם ס"ק ג; לבוש ומחה"ש וא"ר שם; מט"א שם י. 1693 לבוש שם; מקור חיים שם; מט"א שם. 1694 מט"א שם. 1695 א"ר שם. 1696 מהר"ל הל' ליל יוה"כ, ועי' ט"ז או"ח שם ס"ק א שכ' שהוא לאו דווקא, ואם אינו ש"ץ צריך לצרף עמו שנים, כשיטתו דלהלן; ב"ח או"ח שם, והובא במנ"א שם ס"ק א. 1697 ס' המנהגים לר"א טירנא מנהג של יוה"כ; מנהגי ר"א קלויזנר עמ' לב; שו"ע שם א. 1698 ט"ז שם. 1699 מט"א ס' תריס ס"ק ט. ועי' תפא"י תענית פ"ב אות יא. 1700 ע"ע התרת נדרים: התרת "כל נדרי". ועי' שמ"ק נדרים כג ב ד"ה אמר רבא, שהיא תקנת אנשי כנסת הגדולה. 1701 ע"ע הנ"ל, שם. ועי' הרוקח ר"ס רטו. 1702 כרך יא. 1703 תהלים צז יא. 1704 מט"א ס' תריס ס"י. 1705 רא"ש יומא פ"ח ס' כח; אר"ח הל' יוה"כ בשם בעל העתים; חיבור התשובה למאירי עמ' 514, ומאירי נדרים ריש פ"ג; שמ"ק נדרים כג ב, שכן נהגו בספרד; טור או"ח ס' תריס; הגהות מנהגים לר"א טירנא מנהג של יוה"כ אות קנד. ועי' אבודרהם תפילת יוה"כ ופירושה. 1706 שמ"ק נדרים כב ב; טור שם. 1707 ערוה"ש או"ח שם ס"ו. 1708 הגהות מנהגים לר"א טירנא שם; ראוי, והובא בעט"ז או"ח שם א, וע"ש: לא ראיתי בשום מקום. 1709 סדור ר"ש מגרמיוא; ראב"ן עירובין (עהרנרייך דף קנו ע"א); ספר רש"י עמ' שסב. ועוד.

שכתבו ששליח צבור אומרה¹⁶⁹⁷, ויש שנתנו טעם ששליח צבור אומר אותה לבד, ואין מצרפים עמו שנים, לפי שבשליחות כל הקהל הוא מתיר, והרי זה כאילו כל הקהל אומר כן¹⁶⁹⁸.

נוהגים שהרב או הזקן והחשוב שבקהל, אומר קודם "כל נדרי" דברי כבושים, כדי לעורר לב הצבור על קדושת היום ושהוא עת רצון¹⁶⁹⁹.

מנהג קדמונים מימי הנאונים לומר בליל יוה"כ "כל נדרי"¹⁷⁰⁰, ואומרים אותו קודם התפילה, מבעוד יום, מפני שאין התרת נדרים בשבת וביום טוב אלא לצורך¹⁷⁰¹. על נוסח "כל נדרי", ועל המערערים על מנהג זה, ע"ע התרת נדרים: התרת "כל נדרי"¹⁷⁰². יש מקומות שנוהגים קודם "כל נדרי" להוציא הרבה ספרי תורה מארון הקדש, ואנשי מעשה לוקחים ספרי התורה בחיבוק ובנישוק ומבקשים סליחה ומחילה על שפגמו בכבוד התורה, ויש אומרים הפסוק: אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה¹⁷⁰³, ואחר כך — קודם "כל נדרי" — מחזירים ספרי התורה למקומם¹⁷⁰⁴. ויש נוהגים להוציא ספר תורה לאמירת "כל נדרי"¹⁷⁰⁵, ואוחזו שליח צבור בחיקו¹⁷⁰⁶, ויש נוהגים להוציא שנים או שלשה ספרי תורה לאמירת "כל נדרי", ואוחזים אותם העומדים סביבות שליח הצבור¹⁷⁰⁷. ויש שאינם מוציאים ספר תורה אלא פותחים הארון¹⁷⁰⁸. לאחר אמירת כל נדרי — שלש פעמים¹⁷⁰⁹, ויש סוברים לאחר כל פעם ופעם שאומרים כל

תריס ס"ק ד. 1692 מנהגים דבי מהר"ם עמ' 53; ד"מ או"ח שם ס"ק ג; לבוש ומחה"ש וא"ר שם; מט"א שם י. 1693 לבוש שם; מקור חיים שם; מט"א שם. 1694 מט"א שם. 1695 א"ר שם. 1696 מהר"ל הל' ליל יוה"כ, ועי' ט"ז או"ח שם ס"ק א שכ' שהוא לאו דווקא, ואם אינו ש"ץ צריך לצרף עמו שנים, כשיטתו דלהלן; ב"ח או"ח שם, והובא במנ"א שם ס"ק א. 1697 ס' המנהגים לר"א טירנא מנהג של יוה"כ; מנהגי ר"א קלויזנר עמ' לב; שו"ע שם א. 1698 ט"ז שם. 1699 מט"א ס' תריס ס"ק ט. ועי' תפא"י תענית פ"ב אות יא. 1700 ע"ע התרת נדרים: התרת "כל נדרי". ועי' שמ"ק נדרים כג ב ד"ה אמר רבא, שהיא תקנת אנשי כנסת הגדולה. 1701 ע"ע הנ"ל, שם. ועי' הרוקח ר"ס רטו. 1702 כרך יא. 1703 תהלים צז יא. 1704 מט"א ס' תריס ס"י. 1705 רא"ש יומא פ"ח ס' כח; אר"ח הל' יוה"כ בשם בעל העתים; חיבור התשובה למאירי עמ' 514, ומאירי נדרים ריש פ"ג; שמ"ק נדרים כג ב, שכן נהגו בספרד; טור או"ח ס' תריס; הגהות מנהגים לר"א טירנא מנהג של יוה"כ אות קנד. ועי' אבודרהם תפילת יוה"כ ופירושה. 1706 שמ"ק נדרים כב ב; טור שם. 1707 ערוה"ש או"ח שם ס"ו. 1708 הגהות מנהגים לר"א טירנא שם; ראוי, והובא בעט"ז או"ח שם א, וע"ש: לא ראיתי בשום מקום. 1709 סדור ר"ש מגרמיוא; ראב"ן עירובין (עהרנרייך דף קנו ע"א); ספר רש"י עמ' שסב. ועוד.